

نقدی بر نظر استاد دبیر سیاقی درباره زمان تولد لامعی‌گرگانی

علی صفی پور

پیش از این در نشریهٔ وزین «پیام بهارستان»، مقاله‌ای دربارهٔ لامعی‌گرگانی نگاشته بودم^۱ که یکی از دوستان فاضل^۲، نکته‌ای را به بنده متذکر شدند و آن نکته، نظر استاد دبیر سیاقی دربارهٔ زمان تولد لامعی بود. نگارنده در هنگام نگارش مقاله، نظر استاد دبیر سیاقی را لحاظ نکرده بودم،^۳ اما چون نظر ایشان قابل تأمل است؛ در اینجا کوتاه، به بحث و بررسی دربارهٔ نظر ایشان می‌پردازیم. در مقاله یاد شده، با توجه به این بیت:

سال عمرم نرسیده‌ست به هفتاد هنوز بدو پنج افزون از نیمهٔ هفتادم من

سال تولد لامعی را یکی از دو سال ۳۸۹ یا ۳۹۰ ه. م. دانستم، اما استاد دبیر سیاقی، سال تولد لامعی را ۴۱۰ ه. م. دانند. که برای روشن شدن بحث، سخن ایشان را به طور کامل می‌آورم:

«از تولد و وفات وی خبری نداریم. آنچه ارباب تذکره در حق وی نوشته‌اند، همه را به عین عبارت نقل خواهیم کرد؛ گو اینکه چیزی در زمینهٔ زندگی شاعر برای ما روشن نمی‌سازند... از قصیده شمارهٔ ۶۹ که در آن عمیدالملک کندی را مخاطب ساخته است، به سنین عمر خود در هنگام سرودن قصیده اشاره میکند و

۱. نک: صفی پور، علی، «یک نکتهٔ تاریخی در گزارش زندگی لامعی‌گرگانی (سرایندهٔ سدهٔ ۴ و ۵)»، پیام بهارستان (نشریه کتابخانه مجلس شورای اسلامی)، دورهٔ دوم، س ۱، ش ۶، زمستان ۱۳۸۸، ص ۱۷۹-۱۸۴.
۲. دوست عزیز جناب آقای ارحام مرادی، که به جاست در همین جا از ایشان سپاسگزاری نمایم.
۳. از این جهت از خوانندگان پوزش می‌خواهم.

نقدی بر نظر استاد دبیر سیاقی... / علی صفی پور

می گوید «به دو پنج افزون از نیمه هفتادم من» یعنی چهل و پنج ساله هستم و چنانچه فرض کنیم که این قصیده را پس از مسافرت به بغداد، حتی در آخرین سال وزارت عمیدالملک یعنی سال ۴۵۵ هجری سروده باشد، تولد او سال ۴۱۰ هجری می شود،^۱ اما اگر در اوایل یا اواسط دوره وزارت کندی آن را به نظم آورده باشد، سال تولد وی تا سال ۴۰۲ هـ می‌تواند باز پس رود و این نظر به مدایحی که لامعی در حق نوشیروان، پسر فلک المعالی منوچهر بن قابوس، سروده است و با در نظر داشتن سال‌های امارت این امیر و اهلیت شاعر از لحاظ تناسب سنی به سرودن چنان مدایح و قصاید، معقول تر و به حقیقت نزدیک تر می نماید که سال تولد وی به ۴۰۲ هـ نزدیک تر باشد تا ۴۱۰ هـ. از سویی دیگر، لامعی چون البارسلان سلجوقی را در دوران سلطنت و خواجه نظام الملک را در شغل وزارت ستوده است، از این جهت می توان پنداشت که این شاعر لااقل تا حدود سال ۴۶۰ هجری، در قید حیات بوده است.^۲

همچنین دبیرسیاقی بیت یاد شده را «به دو پنج افزون...» خوانده است^۳ و در پانوشت بیت پیش از آن، یعنی این بیت:

مر مرا هست اسد طالع و از مادر خویش روز آدینه به ماه رمضان زادم من

چنین گفته اند:

«سال تولد لامعی را از این نشانی میتوان با مراجعه به جدول تطبیقی سال‌های خورشیدی و قمری به دست آورد و آن مصادف با سال ۴۱۰ باید باشد، نه ۴۲۲ که در حاشیه «ج» آمده است، زیرا با توجه به سال برکناری عمیدالملک کندی از وزارت (یعنی ۴۵۵ هـ ق) و اینکه لامعی، عمیدالملک را در زمان وزارت و مقارن ۴۵ سالگی خود مدح گفته است، حدود سال ۴۱۰ هـ می شود.^۴ با توجه به پانوشت «صفحه یازده» مقدمه دبیرسیاقی، سال‌های مورد نظر، ۴۱۲ است و سال ۴۱۰ اشتباه چاپی است.

از آنچه گذشت، چنین بر می آید که استاد دبیرسیاقی از عبارت «به دو پنج افزون از نیمه هفتادم من» چنین برداشت کرده‌اند که نیمه هفتاد (یعنی ۳۵) را باید بر دو پنج (۱۰=۲×۵) افزود که در نتیجه عدد ۴۵ به دست می آید، و نیز با توجه به زمان وزارت عمیدالملک، میباید، از زمان وزارت وی (۴۵۵) ۴۵ را کم کرد؛ از این رو حدود ۴۱۲ به دست می‌آید.

اگر بخواهیم چنین نظری را درست بدانیم، ناگزیر باید بپذیریم که در حدود سال ۴۱۲ هـ، برج اسد با ماه

۱. در پاورقی صفحه ۱۳۳ سطر ۲ و ۵ متن کتاب، به اشتباه ۴۱۲ چاپ شده است. لطفاً اصلاح فرمایند. (پانوشت از دبیرسیاقی)

۲. لامعی گرگانی، دیوان لامعی گرگانی، به کوشش محمد دبیرسیاقی، تهران: سازمان انتشارات اشرفی، دوم، ۲۵۳۵ شاهنشاهی (۱۳۵۵ خورشیدی)، ص ده - دوازده.

۳. نک: همان، ص ۱۳۳.

۴. همان.

رمضان برابر بوده است. نگارنده با بررسی مدعای استاد دبیرسیاقی دریافت که رمضان در سال ۴۱۲ با برج اسد برابر نبوده و این برابری حتی در چندین سال پس و پیش نیز روی نداده است. در بررسی های زیر، روز نخستِ رمضان سال مهی، برابر ماه خورشیدی امروزی آورده میشود:

۳۹۱ فروردین	۴۰۲	۳۹۰ فروردین	۴۰۱	۳۸۹ اردیبهشت	۴۰۰
۳۹۳ اسفند	۴۰۵	۳۹۲ اسفند	۴۰۴	۳۹۲ فروردین	۴۰۳
۳۹۶ بهمن	۴۰۸	۳۹۵ بهمن	۴۰۷	۳۹۴ بهمن	۴۰۶
۳۹۹ دی	۴۱۱	۳۹۸ دی	۴۱۰	۳۹۷ دی	۴۰۹
۴۰۲ آذر	۴۱۴	۴۰۱ آذر	۴۱۳	۴۰۰ آذر	۴۱۲
				۴۰۳ آبان	۴۱۵

باید افزود ماه های آبان، آذر، دی، بهمن، اسفند، فروردین و اردیبهشت، به ترتیب با برج های عقرب (کژدم)، قوس (کمان انداز، نیماسب)، جدی (بزغاله نر)، دلو (آبکش)، حوت (ماهی)، حمل (گوسفند، بره) و ثور (گاو) برابر است. همان گونه که دیده می شود، هیچ یک از ماه های رمضان با برج اسد برابری نمی کند؛ از این رو نمی توان گفت عبارت مورد استناد استاد دبیرسیاقی «به دو پنج» بوده، بلکه درست آن است که «بدو پنج» خوانده شود. پس همچنان همان سال ۳۸۹ یا سال ۳۹۰ هجری برای زمان تولد لامعی که نگارنده در مقاله خود گفته است، کاملاً درست و قابل اعتماد است.